

Vit Eszter¹ – Holb Éva Marianna²

¹ Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációtudomány Doktori Iskola; Társadalomtudományi Kutatóközpont

² T-TUDOK Tudásmenedzsment és Oktatókutatató Központ Zrt.; KRTK Közgazdaságtudományi Intézet; Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági és Gazdaságinformatika Doktori Iskola

A felsőoktatási jelentkezőszámok visszaesése és a felvételi követelmények változása egy év távlatából

A tanulmány makroszintű statisztikai adatok segítségével vizsgálja a 2015–2021 közti időszak felsőoktatási felvételi jelentkezőseinek alakulását. Az elemzés elsősorban arra koncentrál, hogy a felsőoktatás mely szegmenseit érintette legérzékenyebben a jelentkezőszám 2020-ban megfigyelhető visszaesése, és hogy a 2021-es általános felvételi eljárásban sikerült-e a negatív tendenciát megállítani vagy visszafordítani. A tanulmány körbejárja, megfigyelhetőek-e olyan mintázatok, összefüggések az adatokban, melyek arra engednek következtetni, hogy a felvételi eljárást érintő szigorítások és az intézményi átalakulások szerepet játszhattak a felsőoktatási jelentkezőszám 2019-et követő visszaesésében.

Bevezetés

A 2020-as általános felvételi eljárás során jelentősen, 18,4 százalékkal csökkent a magyar felsőoktatásba jelentkezők száma a 2019-es számokhoz képest. A visszaesés viszonylag nagy figyelmet keltett, ugyanis nem illeszkedett az azt megelőző néhány év tendenciáinak sorába (1. ábra), hiszen a 2015-től 2019-ig terjedő időszakra nézve a felsőoktatásba jelentkezők számának összetett éves növekedési üteme pozitív egyenleget mutat, amit a jelentős, 2020-as visszaesés követett. Jelen tanulmány célja a felsőoktatási jelentkezők 2019-hez képest megfigyelhető visszaesése és a felsőoktatási felvételi eljárást érintő jogszabályi változások közti lehetséges kapcsolat vizsgálata.

A koronavírus-járvány vitathatatlanul hatással volt az oktatási intézmények működésére is, azonban a felsőoktatási és érettségi jelentkezők határideje 2020-ban még a járványhelyzet magyarországi megjelenése előtt, februárban volt, ezáltal pedig a jelentkezőket sem befolyásolhatta. A 2021-es általános felvételi eljárás jelentkezői adatai arra utalnak, hogy bár 2020-hoz képest növekedés jellemzi a felsőoktatásba jelentkezők számát, azonban a 2019-es szinthez képest ezzel együtt is jelentős a csökkenés, vagyis nem történt teljes „visszarendeződés”.

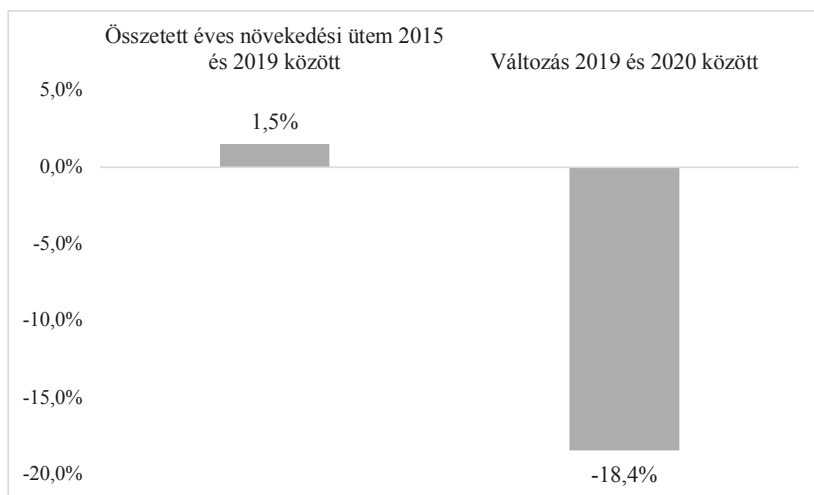
A felsőoktatási jelentkezők 2019 és 2020 között megfigyelhető csökkenése egybeesett a felsőoktatási felvételi szabályokat módosító rendelet hatályba lépésével, mely

a 2020-as általános felvételi eljárástól kezdve kötelező emelt szintű érettségihez, valamint 280 pontos minimum ponthatárhoz köti a felsőoktatási alap- és osztatlan képzésre való felvételt. A felsőoktatásban ezzel az időszakkal átfedésben kezdődött egy fenntartói modellváltó folyamat is.

A tanulmány makroszintű adatok, a 2015–2021 közti időszak általános felvételi eljárás statisztikái, a 2015–2021-es nyilvános érettségi statisztikák, valamint 2019-es kistérségekre vonatkozó statisztikák segítségével vizsgálja, hogy megfigyelhető-e olyan mintázatok, összefüggések az adatokban, melyek arra engednek következtetni, hogy a fent említett, a felvételi eljárást érintő szigorítások és intézményi átalakulások szerepet játszhattak-e a felsőoktatási jelentkezőszám 2019-et követő visszaesésében.

Az elemzés eredményei nem alkalmasak arra, hogy a változások mögött meghúzódó egyéni szintű döntések, motivációk dinamikájára és oksági kapcsolatokra rámutassanak, azonban az aggregált szinten megfigyelhető összefüggések arra engednek következtetni, hogy érdemes lehet a felsőoktatás potenciális célcsoportjaiban felmérni, befolyásolják-e és amennyiben igen, milyen módon az új jogszabályok a felsőoktatási aspirációkat, jelentkezési stratégiákat. A bemutatott leíró jellegű összefüggések ugyanis arra utalnak, hogy a felsőoktatásba jelentkezők számában megfigyelhető visszaesések 1) nem magyarázhatóak pusztán demográfiai folyamatokkal, 2) főként a felsőoktatás azon szegmenseit érintik, melyekre fokozottan hatással lehet az emelt szintű érettségi követelménye és a minimumponthatár megemelése.

A tanulmány először áttekinti a magyar felsőoktatási jelentkezésekre vonatkozó tendenciákat és jogszabályváltozásokat az elmúlt évtizedekre visszamenőleg. Ezt követően bemutatja, hogyan érintette a jelentkezőszám 2019 és 2020 közötti változása a felsőoktatás egyes szegmenseit, intézményeit a korábbi évek trendjei tükrében. Ezután megvizsgáljuk, hogy az érettségizők és az emelt szinten érettségizők számát érintő változások mennyiben hozhatók összefüggésbe a jelentkezőszám visszaesésével. Végül pedig felvetjük a jelentkezőszám-csökkenés területi egyenlőtlenségeit.



1. ábra. A felsőoktatásba jelentkezők számának változása (%), általános felvételi eljárás)

Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statistikai/osszesen alapján saját számítások, Utolsó letöltés: 2021. 09. 30.

Háttér

A magyar felsőoktatás trendjei nemzetközi összehasonlításban

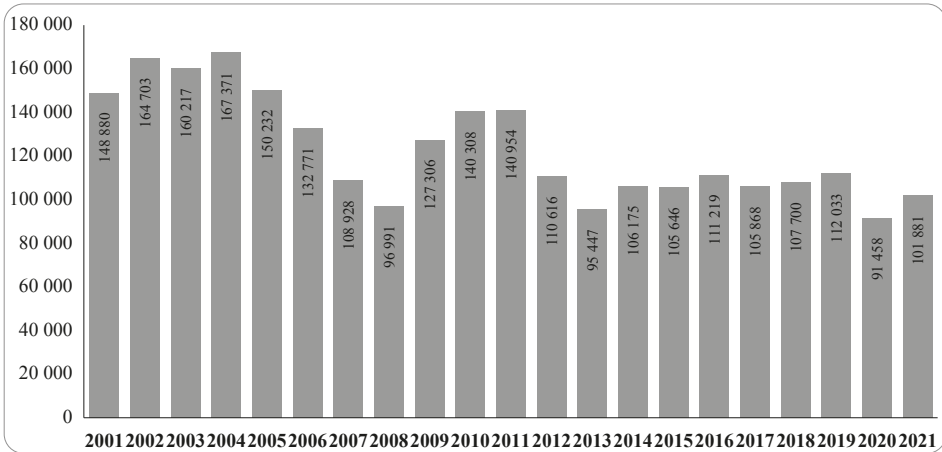
Magyarországon 2019-ben az Európai Unió átlagával (EU27) összehasonlítva valamivel magasabb volt azon 18–24 év közöttiek aránya, akik nem vettek részt oktatásban vagy valamilyen képzésben (11,8 százalék vö. EU-átlag: 10,2 százalék). Továbbá a 30–34 év közötti felsőfokú végzettséggel rendelkező lakosok aránya (33,4 százalék) elmarad az EU27 átlagától (40,3 százalék) (European Commission, 2020), amiért azonban nagymértékben felelős a felsőoktatáson belüli viszonylag magas lemorzsolódási arány, vagyis a felsőoktatást végzettség nélkül elhagyó hallgatók aránya (Varga, 2010). A 30 év alattiak körében Magyarországon az OECD-országok körében a legalacsonyabb a felsőoktatási tanulmányokat diplomára váltó hallgatók aránya (OECD, 2021), ami jelentős mértékben magyarázható a nyelvvizsga-bizonyítvány hiányával (Józsa, 2020), ebben a tekintetben ugyanakkor a COVID-járvány alatt bevezetett amnesztia hozhatott némi (átmeneti) javulást.

Bár a hazai közéleti diskurzusban gyakran megjelenik a diplomások „túltermelésének” képe, nemzetközi összehasonításban ez aligha tekinthető valódi veszélynek. Ugyanis egyfelől Magyarországon továbbra is elmarad az EU27 (40,5 százalék) és az OECD-országok átlagától (45,5 százalék) a 25–34 éves, felsőfokú végzettséggel rendelkező népesség aránya (30,7 százalék) (Eurostat, 2021; OECD, 2021). Másfelől a felsőfokú végzettséggel rendelkező (ISCED 5-8), tanulmányaikat 1–3 éve befejező 20–34 évesek körében magasabb a foglalkoztatottak aránya (89,5 százalék) a középfokú végzettséggel rendelkező fiatalokhoz képest (82,6 százalék), és a fiatal diplomások foglalkoztatottsági előnye egyébként az EU27 átlagát is felülmúlja (85 százalék). Számos kutatás is rámutat arra, hogy Magyarországon fokozottan magas a diploma megtérülése (Varga, 2010; OECD, 2021), bár a nők körében ez kevésbé érvényesül (OECD, 2021), ami részben a felsőoktatásban megfigyelhető horizontális szegregációval magyarázható, mivel a nők kevésbé választják a munkaerőpiacon jobban megtérülő tanulmányi területeket (Declercq és Varga, 2018). Harmadrészt, az OECD felnőttek kompetenciáit nemzetközi összehasonításban vizsgáló PIAAC felméréséből az is látható, hogy Magyarországon az alapvető kompetenciák terén az OECD-átlagot jócskán meghaladó különbség mutatkozik az alacsonyabb és magasabb végzettségű felnőttek között, és ez az olló még nagyobb a 20–24 éves fiatal felnőttek körében (OECD, 2019; Lannert és Holb, 2020).

A felsőfokú végzettséggel járó előnyök ellenére a magyar felsőoktatás inkább szűkülő, mintsem expanzív tendenciákat mutat. A 2001 és 2014 közötti időszakban a felsőoktatási jelentkezések az általános felvételi eljárásban alapvetően lassú csökkenést mutattak a kétezres évek közepétől, két jelentős visszaesssel (2007–2008, 2012–2013) és az ezeket követő enyhe növekedéssel (Híves és Kozma, 2014; Polónyi, 2020). Míg 2007–2008-ban a visszaesés a tandíj bevezetésének (később eltörölt) tervével és az első nyelvi előkészítő évfolyamon tanuló diákok kitolódott érettségi évével magyarázható, addig a 2012–2013-as visszaesés a felsőoktatásba való bejutási küszöb folyamatos emeléséhez és az államilag támogatott férőhelyek jelentős csökkentésének tervéhez köthető. Híves és Kozma (2014) a minimumkövetelmények folyamatos emelése miatt a felvételizők számának további csökkenését jelezte elő.

2019 és 2020 között jelentősen (18,4 százalékkal) visszaesett a felsőoktatásba jelentkezők száma az általános felvételi eljárás során, amit 2020 és 2021 között némi visszarendeződés (11,4 százalékos növekedés) követett. Mindez kiugró jelenségnek tekinthető a 2013-as visszaesést követő, 2019-ig tartó mérsékelt növekedés-csökkenés váltakozása után (Polónyi, 2020). A 2021-es jelentkezőszámok azonban ezzel együtt is elmaradtak

a 2019-ben megfigyelt értékektől, 2021-ben további 9,1 százalékkal több jelentkezőre lett volna szükség ahhoz, hogy visszatérjen a 2019-es szintre a jelentkezők száma. A 2020–2021 közötti növekedéssel együtt is elmondható, hogy 2001 óta 2021 általános felvételi eljárása során volt a negyedik legalacsonyabb a felsőoktatásba jelentkezők száma, 2020 pedig a dobogó első fokán helyezkedik el (2. ábra).



2. ábra. Jelentkezők száma az általános felvételi eljárások során évek szerint (fő)

Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statistikai/alapjan_sajat_szerkesztés, Utolsó letöltés: 2021. 09. 30.

A felsőoktatási felvételt érintő jogszabályi változások és ezek lehetséges hatása a felsőoktatási jelentkezőkre

Az általános felvételi eljárásban felsőoktatási képzésekre jelentkezők számának 2019 és 2020 között megfigyelhető jelentős visszaesése időben egybeesik a felvételi eljárást érintő változásokkal. 2014 decemberében a kormány szigorításokat vezetett be a felsőoktatási jelentkezési folyamatban, melyek 2020 januárjában léptek életbe. A rendelet értelmében 2020-tól kötelezővé tették az emelt szintű érettségit és a középfokú nyelvvizsgát minden jelentkező számára, valamint 280 pontra emelték az alap- és osztatlan képzésekre való bejutáshoz szükséges minimumponthatárt. Bár a középfokúnyelvvizsga-kötelezettség mögül a tanárok és diákok tiltakozásának hatására kihátráltak a döntéshozók, az emelt-szintű érettségi-kötelezettség érvényben maradt, és a 2020-as általános felvételi eljárás volt az első, melyet érintett ez a követelmény (335/2014. [XII. 18.] Korm. rendelet A felsőoktatási felvételi eljárásról szóló 423/2012. [XII. 29.] Korm. rendelet módosításáról; 261/2019. [XI. 14.] Korm. rendelet a felsőoktatási felvételi eljárással összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról).

A kötelező emelt szintű érettségi követelménye nem vonatkozik azon szakokra, ahol gyakorlati vizsga alapján történik a pontszámítás, valamint a felsőfokú szakképzésekre sem. Utóbbiak esetén a bekerüléshez szükséges minimumponthatár is alacsonyabb (240 pont a 280 pont helyett). A felsőoktatási szakképzés kétéves felsőfokú szakképzettséget nyújtó képzés, mely diplomát nem ad, azonban az elvégzése után bizonyos számú kredit beszámítható a felsőoktatási szakképzéshez tartozó ún. besorolási szakokra történő jelentkezés esetén, és pluszpontok szerezhetők az oklevél minősítése függvényében. Amennyiben a későbbi diplomát adó felsőoktatási képzésre történő jelentkezés során az intézmény a felsőoktatási szakképzés elvégzését igazoló oklevél alapján számítja az

érettségi pontszámokat, az oklevél kiválthatja a kötelező emelt szintű érettségit (Oktatási Hivatal, é. n.). Mindezek alapján a felsőoktatási szakképzés lehetőséget ad a kötelező emelt szintű érettségi követelményének kiváltására, így a tanulmányban a továbbiakban tárgyaljuk azt is, hogyan változott a jelentkezők száma ebben a szegmensben.

A felsőoktatási jelentkezőszámok tendenciáinak áttekintése előtt érdemes kitérni arra, hogy milyen fő szempontok játszanak szerepet a továbbtanulási döntésekben. Az oktatási aspirációk és a családi háttér összefüggéseinek vizsgálata hosszú múltra tekint vissza a társadalomtudományokban (Breen és Goldthorpe, 1997; Boudon, 1974; Bourdieu és Passeron, 1977). Egrésről a családi háttér a különböző materiális és immateriális erőforrásokon keresztül hatással van az iskolai eredményekre (Bourdieu, és Passeron 1977; Coleman, 1988; Boudon, 1974), melyek befolyásolják a diákok által megcélzott iskolai végzettséget. Másrészt a családi háttér a képességekre és iskolai eredményekre gyakorolt hatásán felül is formálja a tanulók továbbtanulási terveit. Az egyes társadalmi csoportok eltérő ízlése, habitusa gyakran meghatározza oktatási aspirációikat (Bourdieu és Passeron, 1977), továbbá azt, hogy mely opciókat tartják elérhetőnek vagy a maguk számára „megfelelőnek” (Bourdieu, 1990).

Ezenfelül az eltérő társadalmi háttérű diákok az oktatásba történő befektetés költségeit és hasznait is eltérő módon értékelik (Breen és Goldthorpe, 1997; Boudon, 1974). Az oktatás egyfajta beruházásnak is tekinthető, amely esetén a költségek (pl. tandíj, a kieső kereset vagy a későbbi sikerekhez szükséges különórak díja) és a jövőbeli várható hasznok (pl. a magasabb iskolai végzettséggel járó magasabb várható kereset) függvényében döntenek a családok arról, hogy érdemes-e további oktatással töltött időbe beruházniuk (Boudon, 1974; Breen és Goldthorpe, 1997). Boudon (1974) a családi háttér ún. „másodlagos hatásaként” hivatkozik arra a jelenségre, miszerint ezen költségek és várható hasznok percepciója nem általános, hanem erőteljesen meghatározza a családi háttér.

Magyarországon a felsőoktatásban való részvételt az utóbbi évtizedekben egyre erősödő társadalmi egyenlőtlenségek jellemzik. Már a kilencvenes évek felsőoktatási expanziója idején is erőteljesen meghatározta a felsőoktatásba történő jelentkezést a szülők iskolai végzettsége és a középiskola típusa (Róbert, 2000). 2001 és 2013 között pedig erősödött a középiskola típusának felsőoktatási részvételre gyakorolt hatása: a gimnáziumban érettségizett diákok egyre magasabb arányban jelentkeztek és kezdtek meg tanulmányaikat alap- és osztatlan képzésben, mint a szakközépiskolások, akik viszont a felsőfokú szakképzéseken voltak felülreprezentáltak (Szemerszki, 2014). A 2010-es években a magyarországi felsőoktatási hallgatók közel fele (48,9 százalék) rendelkezett felsőfokú végzettségű szülővel, és ez az arány még magasabb volt az osztatlan vagy mesterképzésen részt vevő, továbbá a nappali munkarendű képzések hallgatói esetén (Garai és Kiss, 2014). Hátrányosabb családi háttérű hallgatók leginkább a felsősokú szakképzéseken fordulnak elő (Vanó, 2019).

A családi háttér felsőoktatási részvételre gyakorolt hatása tovább erősödhet az emelt szintű érettségi követelményének bevezetésével. Feltételezhető, hogy a családi háttér „másodlagos hatásai” jelentős szerepet játszanak abban, hogy az eltérő családi háttérű fiatalok hogyan értékelik az emelt szintű érettségi megszerzéséhez kötődő időbeli és esetleg pénzbeli költségeket a felsőoktatási végzettséggel járó előnyökhöz képest tanulmányaik tervezésekor. Az emelt szintű érettségire való felkészülés és a korábnál magasabb minimumpontszám összegyűjtése jelentős többletmunkát jelenthet azok számára, akik e kötelezettség hiányában csak középszintű érettségivel próbálnának a felsőoktatásba bejutni olyan képzésekre, ahol a korábbi évek ponthatarai nem tették volna szükségessé az emelt szintű érettségit. Az emelt szintű érettségire való felkészülés akár többletköltséget jelentő felkészítő kurzusokon való részvétellel is járhat, amit nem engedhet meg magának minden család. Amennyiben ráadásul a bejutás sikere kérdéses, a kevesebb családi erőforrással, támogatással rendelkező fiatalok úgy érezhetik, hogy nem éri meg

hiábavaló erőfeszítéseket tenniük, és ezáltal az emelt szintű érettségigtől történő elállás automatikus önszelektiót jelent a felsőoktatási tanulmányoktól.

A 2020-ban és 2021-ben érettségizők középiskolai éveit még a 2013-ban életbe lépett kerettantervi óraszámok határozták meg. Ez alapján a szakközépiskolákban (melyek azóta szakgimnázium, illetve technikum néven működnek) és a gimnáziumokban magyar nyelv és irodalom, matematika, történelem és első idegen nyelv tantárgyakból az alap kötelező óraszámok azonosak a 9–12. évfolyamokon, a természettudományos tárgyak terén azonban a gimnáziumi tanulók előnyre tehetnek szert a magasabb óraszámok alapján. Továbbá, a gimnáziumi képzésben több a szabadon felhasználható óraszám (EduLine, 2013), melyeket az iskolák az egyes osztályok eltérő specializációjára, valamint fakultációs emelt óraszámokra használhatnak fel, hozzájárulva az emelt szintű érettségire való sikeres felkészüléshez. A szakgimnáziumok tanulói esetén természetesen a szakmai tárgyak jelentős részt képviselnek az órakeretből, azonban amennyiben a tanulók nem ezen tárgyakból akarnak emelt szintű érettségit tenni – amire jó esély van, hiszen a szakmai tárgyakból tett emelt szintű érettségi korlátozottabb körben, kevesebb szak esetén használható fel a felvételi eljárás során –, akkor hátrányból indulhatnak a gimnáziumi tanulókhöz képest. A szakgimnáziumok tanulói ezáltal a gimnáziumokban tanulókhöz képest nagyobb mértékben lehetnek ráutalva iskolán kívüli erőforrásokra, és így a szakgimnáziumok és gimnáziumok tanulói közti egyenlőtlenségek tovább nőhetnek a felsőoktatáshoz való hozzáférés tekintetében. Ráadásul, tekintve, hogy a szakgimnáziumok tanulói jellemzően kevésbé előnyös családi háttérrel rendelkeznek, mint a gimnáziumokban tanuló diákok, mindez a társadalmi egyenlőtlenségek növekedéséhez is vezethet a felsőoktatáshoz való hozzáférés vonatkozásában (Hörich, 2019).

A családi háttér felsőoktatási részvételre gyakorolt hatása tovább erősödhet az emelt szintű érettségi követelményének bevezetésével. Feltételezhető, hogy a családi háttér „másodlagos hatásai” jelentős szerepet játszanak abban, hogy az eltérő családi háttérű fiatalok hogyan értékelik az emelt szintű érettségi megszerzéséhez kötődő időbeli és esetleg pénzübeli költségeket a felsőoktatási végzettséggel járó előnyökhöz képest tanulmányaik tervezésekor. Az emelt szintű érettségire való felkészülés és a korábbinál magasabb minimumpontszám összegyűjtése jelentős többletmunkát jelenthet azok számára, akik e kötelezettség hiányában csak középszintű érettséggel próbálnának a felsőoktatásba bejutni olyan képzésekre, ahol a korábbi évek pontháttárai nem tették volna szükségessé az emelt szintű érettségit. Az emelt szintű érettségire való felkészülés akár többletköltséget jelentő felkészítő kurzusokon való részvétellel is járhat, amit nem engedhet meg magának minden család.

Intézményi változások a felsőoktatásban: modellváltás 2019–2021

A felsőoktatásban zajló fenntartói modellváltás kérdése elsőként a Budapesti Corvinus Egyetem kapcsán merült fel, mely 2019 júliusától működik vagyongazdálkodási alapítványi fenntartású felsőoktatási intézményként, és ezáltal a felsőoktatási modellváltás állatorvosi lovává is vált egyben. Az intézmény átalakulása tehát a 2020-as felvételi időszakot már érintette. A modellváltás második hullámához hét további felsőoktatási intézmény csatlakozott 2020 augusztusában: az Állatorvostudományi Egyetem, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, a Miskolci Egyetem, a Neumann János Egyetem, a Széchenyi István Egyetem és a Soproni Egyetem, továbbá a Színház- és Filmművészeti Egyetem. Bár a sajtóban elsősorban utóbbi ügye kapta a legnagyobb visszhangot, a Széchenyi István Egyetem esetén a modellváltás jelentős intézményi összeolvadásokkal járt együtt, illetve előzte meg azokat (Felsőoktatási Modellváltás, é. n.). A második körben csatlakozó intézményeket érintő változások, illetve az ezekkel szembeni várakozások – amennyiben hatással voltak a felvételizők preferenciáira – a 2021-es felvételi időszakban fejthették ki hatásukat.

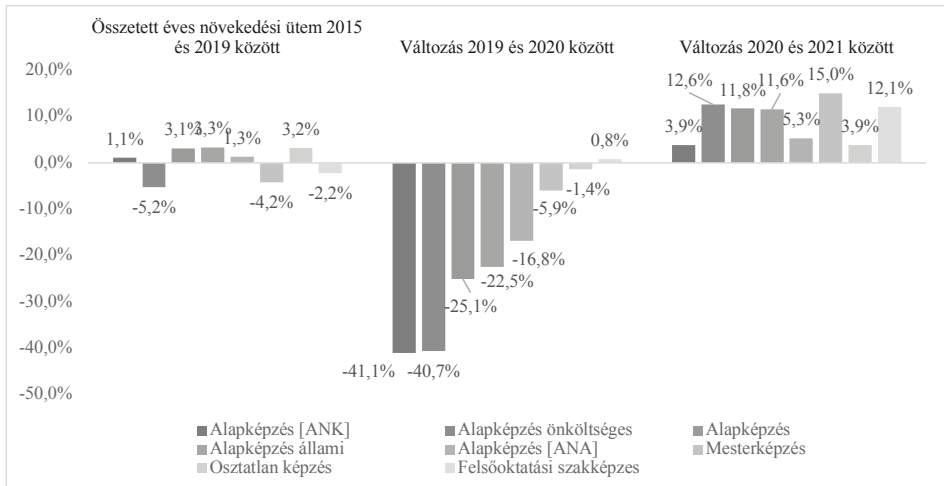
A 2021-ben csatlakozó újabb felsőoktatási intézmények esetén a modellváltás hírére még nem követte általános felvételi eljárás, ezért a modellváltás és a jelentkezésszámok összefüggése tekintetében a fentebb említett nyolc intézmény esete lehet releváns. A fenntartói modellváltás több módon befolyásolhatta a potenciális jelentkezők preferenciáit. A Budapesti Corvinus Egyetem esetén a diákok bizonytalanok lehetnek a tanulmányok finanszírozásának mikéntjéről, amelynek részletei fokozatosan derültek ki. A többi intézmény esetén pedig a változások visszhangja a felvételizők által követett sajtótermékekben és ismerőseik körében lehetett hatással arra, milyen várakozásaik voltak a fenntartóváltással szemben.

Elemzés

A következő alfejezetekben az elemzés a 2015 és 2021 közötti általános felvételi eljárás (szeptemberben induló képzések) felsőoktatási felvételi statisztikáira, valamint a 2015 és 2021 közötti május-júniusi érettségi vizsgaidőszak adataira épül.

A jelentkezők számának változása a felsőoktatás egyes szegmenseiben

A felsőoktatásba jelentkezők számának 2019 és 2020 közötti jelentős visszaesése eltérő mértékben érintette a felsőoktatási képzések egyes típusait. Az osztatlan képzéseken a jelentkezők száma enyhe csökkenést mutatott (1,4 százalékkal), a megelőző évek növekedésével szemben. 2021-ben azonban ez a szegmens ismét növekedést könyvelhetett el, továbbá a 2021 és 2019 közötti időszakot is növekedés jellemzi összességében (3. és 4. ábra). Az osztatlan képzések esetén a kötelező emelt szintű érettségi bevezetése előtt is magas volt azok aránya, akik emelt szintű érettségi birtokában felvételiztek (Polónyi, 2020). Amennyiben az emelt szintű érettségi követelménye szerepet játszik a jelentkezőszám visszaesésében, az osztatlan képzéseket ez a probléma kevésbé érintheti, ami magyarázhatja viszonylag stabil jelentkezőszámukat.



3. ábra. Jelentkezőszám változása képzéstípusonként első helyen (%), általános felvételi eljárás
 Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statistikai/ alapján saját számítások,
 Utolsó letöltés: 2021. 09. 30.

Megjegyzés: az alapképzés, mesterképzés, osztatlan képzés és a felsőoktatási szakképzés egymástól elkülönülő kategóriák, az alapképzés esetén pedig annak részkategóriái is megjelennek finanszírozási forma, valamint munkarend szerint.

ANK: Alapképzés, nappali, önköltséges ANA: Alapképzés, nappali, államilag támogatott



4. ábra. Teljes jelentkezőszám változása (%), általános felvételi eljárás
 Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statistikai/ alapján saját számítások,
 Utolsó letöltés: 2021.09.30.

Megjegyzés: az alapképzés, mesterképzés, osztatlan képzés és a felsőoktatási szakképzés egymástól elkülönülő kategóriák, az alapképzés esetén pedig annak részkategóriái is megjelennek finanszírozási forma, valamint munkarend szerint.

ANK: Alapképzés, nappali, önköltséges ANA: Alapképzés, nappali, államilag támogatott

A mesterképzések tekintetében a megelőző évekhez hasonló csökkenő trend figyelhető meg 2019 és 2020 között, majd egy jelentős növekedés 2020 és 2021 között (15 százalékkal) (3. és 4. ábra). Az alapképzések tekintetében jelentősen, negyedével (25,1 százalékkal) esett vissza az első helyen jelentkezők száma 2019 és 2020 között, ellentétben a megelőző évek évi átlagosan három százalékos növekedésével (3. ábra), és a teljes jelentkezésszám is nagymértékben csökkent (4. ábra). Az alapképzéseken belül az első helyen jelentkezők visszaesése az önköltséges képzések (40,7 százalék) és a nappali munkarendű önköltséges képzések (41,1 százalék) esetén különösen kimagasló az államilag finanszírozott képzésekhez képest, és jelentősen felülmúlja a 2015–2019-es időszakra jellemző csökkenést. Bár a 2020-as bázishoz képest 2021 és 2020 között megfigyelhető némi növekedés, ez nem jelent visszarendeződést a 2019 szinthez.

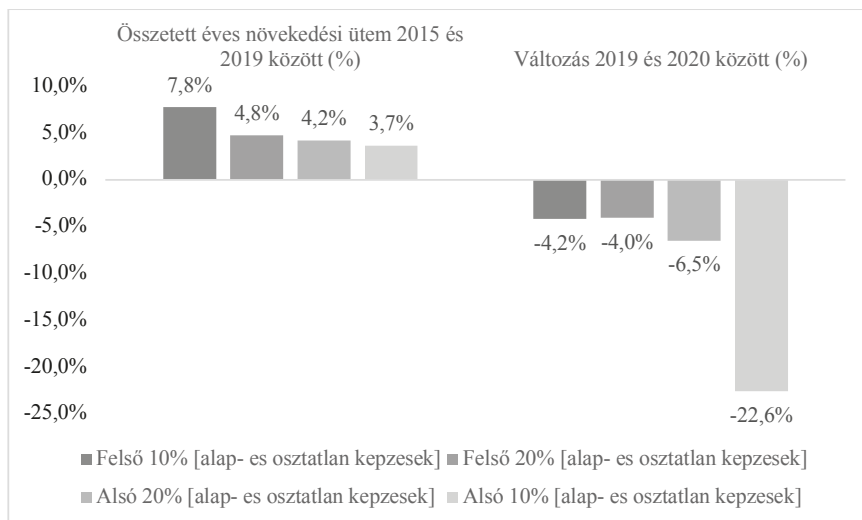
Azon képzési területek közül, melyeket a teljes felsőoktatáson belül nagyobb mértékben érintett a 2020-as jelentkezőszám-visszaesés, csak az államtudományok és részben az agrár, valamint az orvos- és egészségtudományi területen „tértek vissza” a jelentkezők 2021-ben, míg a műszaki, pedagógusképzési és informatikai területeken a jelentkezőszám-csökkenés tartósabbnak tűnik (1. táblázat). A 2010-es évek elején az informatikai és műszaki területeken magas lemorzsolódási arányt mutattak ki (Demcsákné és Huszárik, 2020), egy 2016-os műszaki képzésekre vonatkozó vizsgálat eredményei szerint pedig a képzést oklevélszerzés nélkül félbehagyók aránya 40 százalék az egyéb képzési területekre jellemző 34 százalékos átlag mellett (Harkányi, 2018). Mindezek alapján felmerülhet a kérdés, hogy ezen területek esetén a jelen követelmények mellett nem jelentkező potenciális hallgatók egy része esetleg a későbbi lemorzsolódók arányát erősítené, hiszen az emelt szintű érettségivel rendelkező hallgatók körében alacsonyabb a lemorzsolódás esélye (Keller, 2020). Erre azonban csupán néhány év múlva adható válasz az elkövetkező évek lemorzsolódási arányai tükrében. A művészetközvetítést az emelt szintű érettségi követelménye kevésbé érintheti más területekhez képest, hiszen itt a gyakorlati felvételi vizsgák dominálnak. Ez a sporttudományok esetén is megállná a helyét, azonban a járványhelyzet sokakat eltántoríthatott 2021-ben az alkalmassági vizsgán való részvételtől, a testnevelés érettségítől, vagy esetleg a tanév folyamán nem voltak adottak a körülmények a potenciális felvételizők felkészüléséhez.

A jelentkezők számának visszaesése 2019 és 2020 között leginkább a felvételi pontszámuk szerint az alsó 10 százalékba sorolható szakokat (az intézmény, kar, szak, képzési szint, munkarend és finanszírozási forma figyelembevételével) érintette, melyek jelentkezőszámuk több mint ötödét (22,6 százalékát) elvesztették 2019 és 2020 között a 2015 és 2019 közötti időszakra jellemző növekvő jelentkezőszámuk ellenére (5. ábra). Mivel az alacsony pontszámú képzésekre korábban könnyen be lehetett kerülni emelt szintű érettségi hiányában is, az erőteljes jelentkezőszám-visszaesés ebben a szegmensben utalhat arra, hogy a 2020-tól érvénybe lépett szigorúbb felvételi követelmények tántoríthatnak el olyanokat a jelentkezéstől, akik alacsonyabb pontszámmal korábban emelt szintű érettségi nélkül is bekerülhettek a felsőoktatásba.

1. táblázat. Jelentkezőszám változása első helyen képzési területek szerint (%), általános felvételi eljárás)

	Összetett éves növekedési ütem 2015 és 2019 között	Változás 2019 és 2020 között	Változás 2020 és 2021 között	Változás 2019 és 2021 között
Pedagógusképzés	-2,1%	-39,4%	20%	-27%
Műszaki	0,6%	-34,3%	8%	-29%
Agrár	-4,8%	-24,0%	24%	-6%
Sporttudomány	-0,3%	-22,8%	18%	-9%
Informatika	9,2%	-19,9%	3%	-17%
Orvos- és egészség tudomány	3,0%	-17,4%	16%	-23%
Gazdaságtudományok	5,9%	-15,4%	11%	-4%
Államtudomány	-8,7%	-12,7%	20%	-6%
Természettudomány	-8,8%	-10,1%	0%	5%
Művészet	4,3%	-9,2%	4%	-11%
Társadalomtudomány	-3,2%	-5,1%	19%	-5%
Jog	3,6%	2,1%	13%	13%
Bölcsészettudomány	2,9%	2,4%	9%	15%
Művészetközvetítés	-5,3%	12,1%	-20%	11%

Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statistikai/ alapján saját számítások, Utolsó letöltés: 2021. 09. 30.



5. ábra. Jelentkezőszám változása első helyen a szakpárok pontszáma szerint (%), általános felvételi eljárás)

Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statistikai/ alapján saját számítások, utolsó letöltés: 2021. 09. 30.

2015 és 2019 között a felvételi pontszám alapján az alsó tizedbe tartozó szakpárokra első helyen jelentkezők mindössze 0–6,7 százaléka rendelkezett emelt szintű érettségivel a pontszámok kihirdetésekor, ami természetesen összefügg azzal, hogy az emelt szintű érettségi önmagában is növeli a jelentkezők pontszámát. Amennyiben ezen képzések iránt érdeklődőket nem sikerült kellőképp motiválni, hogy emelt szintű érettségit tegyenek, az magyarázhatja, miért érintette ezt a szegmenst különösen súlyosan a jelentkezőszám-visszaesés.

Amennyiben a kötelező emelt szintű érettségi elrettentő hatással bírt a felsőoktatási jelentkezésekre az alacsonyabb pontszámmal is megcélozható alap- és osztatlan képzések esetén, úgy feltételezhető, hogy a felsőoktatási szakképzéseket nem érintette a visszaesés, vagy egyenesen profitáltak az alapképzések csökkenő jelentkezőszámából. Miközben a felsőoktatási jelentkezéseket, különösképp az alapképzésre történő jelentkezéseket jelentős visszaesés jellemezte 2019 és 2020 között, addig a felsőoktatási szakképzésekre első helyen jelentkezők száma stabil maradt (0,8 százalékkal nőtt), ami a megelőző évek enyhe csökkenését figyelembe véve pozitív tendenciának tekinthető. Hagyományosan ezek a képzések nem tartoznak a diákok első helyen megjelölt preferenciái közé (Fehérvári, 2014), így ez a kismértékű növekedés is figyelemreméltónak tekinthető. 2021-ben a felsőfokú szakképzések további növekedést (12,1 százalék) könyvelhettek el jelentkezőszámában a 2020-as bázishoz képest (3. ábra).

A felsőfokú szakképzések expanziója az alapképzések csökkenése mellett arra utalhat, hogy az emelt szintű érettségi követelménye valóban visszatartó erő lehet a felsőoktatástól. Azonban a felsőoktatási szakképzésekre való jelentkezés terén megfigyelhető stabilitás, illetve enyhe növekedés nem olyan mértékű, ami az alapképzésekre aspirálók jelentős átcsatornázására utalna. Bár a felsőoktatási szakképzések jogilag valóban kiskaput jelenthetnek az emelt szintű érettségi követelménye alól, azonban a felsőoktatás diplomát adó képzései felé csupán korlátozott mértékben biztosítanak átjárást, mivel a képzési palettájuk nem olyan széles, mint az alap- vagy osztatlan képzéseké. Ezenfelül időbefektetést és állami félévек felhasználását is igénylik, amit szintén nem engedhet meg magának mindenki.

A felsőoktatási modellváltásban elsőként érintett nyolc intézmény jelentkezőszámának változása 2019–2021-ig

A modellváltásban elsőként érintett nyolc intézmény jelentkezőszámának változásait is megvizsgáltuk. Elemzésünk során azokat az egységeket vettük figyelembe egy intézményen belül, melyek a 2019–2021-ig tartó időszakban végig az adott intézményhez tartoztak. A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem (MATE) esetén a modellváltást egyetemek összevonása előzte meg, ezért ebben az esetben az egyes egységeket külön tüntettük fel, azokra az egységekre szorítkozva, melyek azonos keretben, egy az egyben kerültek át az új intézményhez.

A modellváltásban elsőként érintett Budapesti Corvinus Egyetem esetén mind az összes (-25,9%), mint pedig az első helyen (-28,4%) jelentkezők száma jelentősen visszaesett 2019 és 2020 között, vagyis az alapítványi formára való áttérést követő első tanévben. Azonban a jelentkezők száma szinte visszatért a 2020 előtti szintre a 2021-es általános felvételi eljárás során. Feltehetőleg az átállás első évében a felvételiző diákok bizonytalanok voltak a modellváltás következményeivel, az elérhető támogatott képzési formákkal kapcsolatban, amely kételyeket azonban sikerült eloszlatni, megválaszolni a következő felvételiző kohorsz számára.

A felsőoktatási modellváltás következő csoportjában a 2021-es általános felvételi eljárás során mutatkozhatott meg az átállás jelentkezésekre gyakorolt hatása. A Miskolci Egyetem, a Neumann János Egyetem (kivéve a később máshova került Pedagógiai Kar),

a Soproni Egyetem, a Színház- és Filmművészeti Egyetem esetén a modellváltást megelőző tanévben az országos szintet felülmúló volt a visszaesés, ahogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem név alatt összevont karok többsége esetén is. Ezen intézmények túlnyomó részét 2020 és 2021 között a jelentkezőszám növekedése jellemezte, amely azonban nem érte el azt a mértéket, ami a 2020-as csökkenést ellensúlyozni tudta volna. Ezzel ellentétben a Színház- és Filmművészeti Egyetem esetén az első helyen jelentkezők száma tovább csökkent 2020 és 2021 között is. Az Állatorvostudományi Egyetemre és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemre jelentkezők számának alakulása 2019 és 2021 között végig pozitív tendenciát mutatott. Az egykori Kaposvári Egyetem Művészeti Kara 2020 és 2021 között olvadt be a MATE égisze alatt a Szent István Egyetembe és az említett intézményekkel szemben a 2019 és 2020 közötti országosan igen erős jelentkezőszám-csökkenés nem érintette, ezzel szemben 2020 és 2021 között jellemezte jelentős visszaesés.

Mindezek alapján úgy tűnik tehát, hogy a felvételizők elsősorban az információhiány, bizonytalanság és a közéletben aktívan tematizált intézmények esetén reagáltak a modellváltásra, egyéb esetben nem.

Az érettségizők számának és a felvételizők életkorának változása

Az érettségizők és a középiskolát befejező korosztály létszámának változása megmutatja, hogy magyarázható-e demográfiai folyamatokkal vagy érettségi előtti magasabb szintű lemorzsolódással a felsőoktatásba jelentkezők számának jelentős visszaesése 2019 után. Az érettségizők és az érettségiző korosztály létszámának változása azért releváns, mert a visszaesés elsősorban a felsőoktatás egyik belépő szintjét, az alapképzéseket érintette, melynek az érettségi az előfeltétele. Azonban sem az érettségi bizonyítványt szerzők, sem a tanulói jogviszonyból érettségizők számának csökkenése nem nyújt elégséges magyarázatot a jelentkezőszám-visszaesésre (2. táblázat), és az érettségiző korosztály létszámának csökkenésével sem magyarázható a felvételizők számának 2020-as visszaesése (Polónyi, 2020).

A felsőoktatási modellváltás következő csoportjában a 2021-es általános felvételi eljárás során mutatkozhatott meg az átállás jelentkezőkre gyakorolt hatása. A Miskolci Egyetem, a Neumann János Egyetem (kivéve a később máshova került Pedagógiai Kar), a Soproni Egyetem, a Színház- és Filmművészeti Egyetem esetén a modellváltást megelőző tanévben az országos szintet felülmúló volt a visszaesés, ahogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem név alatt összevont karok többsége esetén is. Ezen intézmények többségét 2020 és 2021 között a jelentkezőszám növekedése jellemezte, amely azonban nem érte el az a mértéket, amely a 2020-as csökkenést ellensúlyozni tudta volna. Ezzel ellentétben a Színház- és Filmművészeti Egyetem esetén az első helyen jelentkezők száma tovább csökkent 2020 és 2021 között is. Az Állatorvostudományi Egyetemre és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemre jelentkezők számának alakulása 2019 és 2021 között végig pozitív tendenciát mutat.

2. táblázat. Érettségizők a tavaszi (május-júniusi) érettségi időszakban

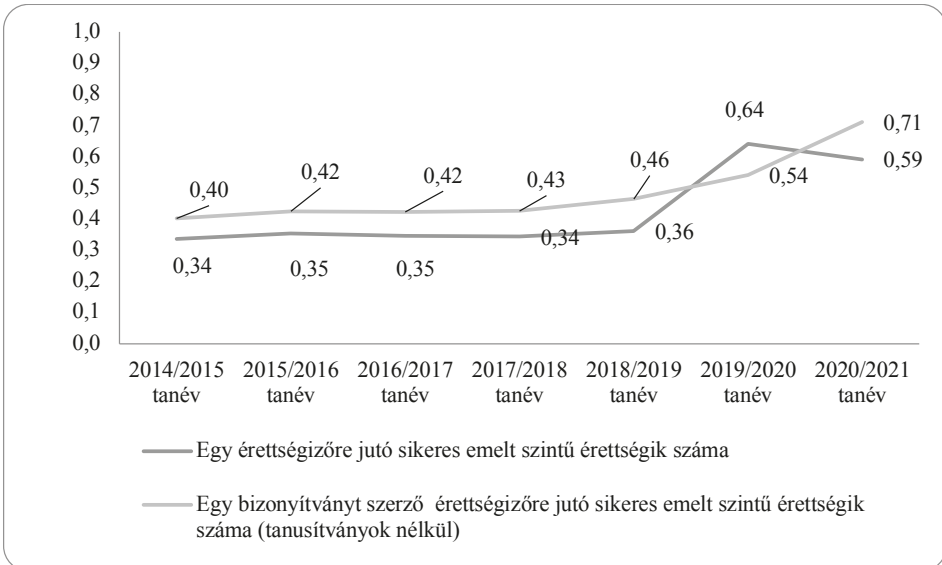
	Érettségi bizonyítványt szerzett (fő)	Érettségi bizonyítványt szerzett nappali tanulói jogviszony keretében (fő)
2014/2015 tanév május-júniusi érettségi időszak	70 211	62 880
2015/2016 tanév május-júniusi érettségi időszak	67 878	60 710
2016/2017 tanév május-júniusi érettségi időszak	65 829	57 839
2017/2018 tanév május-júniusi érettségi időszak	66 777	58 800
2018/2019 tanév május-júniusi érettségi időszak	65 453	58 826
2019/2020 tanév május-júniusi érettségi időszak	66 897	60 369
2020/2021 tanév május-júniusi érettségi időszak	66 844	60 470
Összetett éves növekedési ütem 2015 és 2019 között (%)	-1,70%	-1,70%
Változás 2019 és 2020 között (%)	2,20%	2,60%
Változás 2020 és 2021 között	-0,10%	-0,20%

Forrás: <https://www.ketszintu.hu/publicstat.php> alapján saját számítások, Utolsó letöltés: 2021. 09. 30.

Megjegyzés: A nappali tanulói jogviszony keretében érettségi bizonyítványt szerzett személyek az érettségi bizonyítványt szerzett személyek teljes számának részcsoportját képezik.

Az Oktatási Hivaltól külön elkért adatok alapján elmondható, hogy 2015-ben az általános felvételi eljárásban az alap- vagy osztatlan képzésre jelentkezők alig valamivel több mint fele (52,2 százalék) rendelkezett emelt szintű érettségivel, és ez az arány nem változott jelentősen 2015 és 2019 között, 2020-ban azonban jelentősen magasabb volt (82,6 százalék). A gyakorlati felvételi vizsgát igénylő képzések miatt az emelt szintű érettségivel rendelkező felvettek vagy felvételizők arányának nem kell elérnie a 100%-ot.

Az emelt szintű érettségivel jelentkezők arányának növekedése azonban a jelentkezők számának ismert csökkenése mellett következett be, ami arra utalhat, hogy az új szabályozásnak egyfelől volt motiváló hatása, azonban sokakat el is tántoríthatott a jelentkezéstől. A sikeres emelt szintű érettségik száma az érettségizők és érettségi bizonyítványt szerzők körében is emelkedett, azonban ezzel együtt is átlagosan 0,64 sikeres emelt szintű érettségi jutott egy érettségizőre a 2020-as tavaszi érettségi időszak után (6. ábra), ami nem jelenti automatikusan, hogy az érettségizők 64 százaléka tett emelt szintű vizsgát, mivel vannak, akik több tárgyból is emelt szinten vizsgáztak, azonban egyéni szintű adatok nem álltak rendelkezésünkre.



6. ábra. Egy érettségizőre jutó sikeres emelt szintű érettségik száma (május-júniusi érettségi időszak)
 Forrás: <https://www.ketszintu.hu/publicstat.php> alapján saját számítások, Utolsó letöltés: 2021. 09. 30.

Megjegyzés: a bizonyítványt szerző érettségizők az érettségizők azon részcsoportját képezik, akik az adott érettségi időszakban érettségi bizonyítványt (nem pedig tanusítványt) szereztek. Utóbbiak közé tartoznak az érettségi bizonyítványt nem szerző, vagyis az előrehozott, pótló, kiegészítő, szintemelő, javító vagy ismétlődő érettségi vizsgát tett diákok.

Az új jogszabályi követelmények azokat is érintik, akik korábban nem rendelkeztek emelt szintű érettségivel, azonban a középiskolai tanulmányaik után (ismételten) jelentkeznének a felsőoktatásba. Valószínűleg a változó követelményekkel összefüggésben növekedett jelentősen 2019 és 2020 között a szintemelő és a kiegészítő emelt szintű érettségi vizsgák száma, azonban a nyers számok tekintetében ez a növekedés nem volt elégséges ahhoz, hogy több tízezrek számára elérhetővé tegye a felsőoktatást (7. ábra).



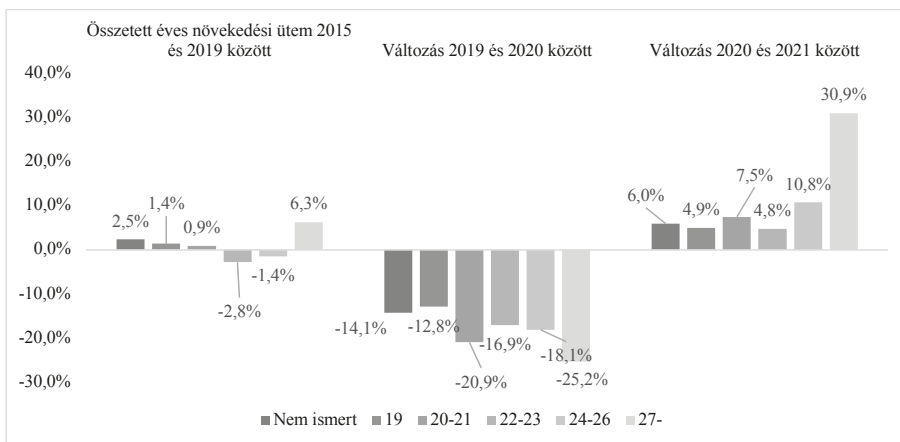
7. ábra. Sikeres szintemelő és kiegészítő emelt szintű érettségi vizsgák számának változása (%), május-júniusi érettségi időszak)

Forrás: <https://www.ketszintu.hu/publicstat.php> alapján saját számítások, Utolsó letöltés: 2021. 09. 30.

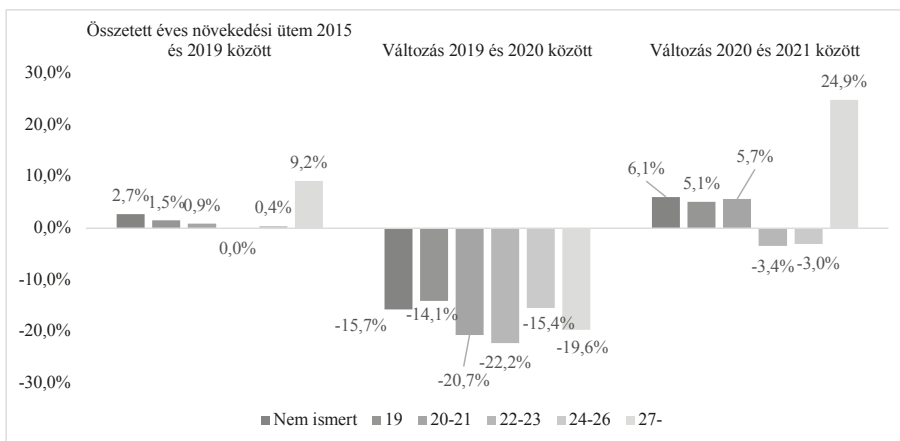
A felsőoktatásba jelentkezők életkorának változása arra enged következtetni, hogy az emelt szintű érettségi követelménye nem az érettségiző korosztály, hanem az idősebb,

a felsőoktatásba a középiskola után néhány évvel később belépni kívánó diákok körében bírt a legerőteljesebb elretentő hatással.

A teljes jelentkezőszám visszaesése legnagyobb arányban a 27 év feletti, valamint a 20–21 éves korosztályt érintette (8. ábra). A nappali munkarendű alap- és osztatlan képzések esetén pedig a 20–21, 22–23 éves korosztály és a 27 évnél idősebbek esetén volt a legjelentősebb a jelentkezők számának visszaesése (9. ábra). Míg azonban az utóbbi csoport esetén a 2021-es adatok olyan mértékű növekedést mutatnak, amely kompenzálja az egy évvel korábbi visszaesést is, addig a szintén jelentős csökkenést mutató 20–21 vagy 22–23 éves korcsoport esetén nem tapasztalható ilyen mértékű növekedés 2021-ben. Sőt, a 22–23 és a 24–26 éves korcsoport körében 2020 és 2021 között további csökkenés figyelhető meg.



8. ábra. Jelentkezős szám változása első helyen korcsoportonként (%), általános felvételi eljárás
 Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statistikai/ alapján saját számítások, utolsó letöltés: 2021. 11. 27.



9. ábra. Jelentkezős szám változása első helyen korcsoportonként (%), általános felvételi eljárás, nappali munkarendű alap- és osztatlan képzések
 Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statistikai/ alapján saját számítások, utolsó letöltés: 2021. 11. 27.

Úgy tűnik tehát, hogy a közoktatástól legtávolabb álló korcsoport egy év elteltével reagálni tudott a megváltozott követelményekre, ha korábban körükben elretentő erővel bírtak is a szigorított felvételi szabályok. Feltehető, hogy a 27 éves vagy annál idősebb felvételizők, akiknek kiegészítő emelt szintű vizsgára volt szükségük, a szabályozás első éve után kellő informáltság mellett rendelkeztek az emelt szintű érettségi sikeres teljesítéséhez szükséges erőforrásokkal. Azonban fontos figyelembe venni azt is, hogy ez a korcsoport a nappali munkarendben működő alap- és osztatlan képzésekre jelentkezők 3,1–4,7 százalékát tette ki 2015 és 2019 között (a felvételizők nyers száma 2015 és 2019 között az egyes korcsoportokban a Mellékletben látható). Ezzel szemben a középiskolától még nem olyan rég eltávolodott diákok egy részének, úgy tűnik, problémát okoz megtalálni az utat vagy visszautat a felsőoktatásba.

A területi-társadalmi egyenlőtlenségek felerősödése?

A jelentkezőszámok 2020-as csökkenése a vidéki intézményeket jóval nagyobb mértékben sújtotta, mint a fővárosi „elit” intézményeket (Polónyi, 2020). Ez az intézmények területi egyenlőtlenségeire mutat rá, azonban érdemes a felvételizők lakóhelye tekintetében is megvizsgálni a jelentkezőszám változását és annak esetleges területi egyenlőtlenségeit. Önmagában az, hogy egy egyén hátrányosabb helyzetű településen él, nem azonos az egyéni szintű hátrányos helyzettel. Ennek ellenére a hátrányos helyzetű települések infrastrukturális és egyéb környezeti hátrányai negatív hatással lehetnek az ott élők oktatási perspektíváira az egyes települések eltérő társadalmi összetételének figyelembevétele mellett is (Lannert, 2004).

Az iskolázottság szintje és ezzel együtt a diplomások aránya jelentős eltéréseket mutat a kistérségek között (Forray és Híves, 2013). A közvetlen környezetben érzékelt iskolázottság és általános társadalmi összetétel pedig hatással lehet arra, hogy az egyének mit érzékelnek reális perspektívaként saját maguk számára (Furlong és mtsai, 1996), és ennek függvényében mennyire reagálnak érzékenyen egy-egy változásra a követelmények terén. Másrészt a kistérségeken belüli aggregált szinten megfigyelhető változások indikátorai lehetnek az egyéni szintű egyenlőtlenségekből fakadó tendenciáknak (Polónyi, 2020). A hátrányosabb helyzetű kistérségekben élő jelentkezőket az elmúlt években rosszabb bekerülési esélyek jellemezték (Polónyi, 2014, 2018). Jelen fejezet azt vizsgálja, hogy a jelentkezők számának 2019 és 2020 közötti visszaesése az általános felvételi eljárásban tükrözi-e a területi egyenlőtlenségeket.

A felsőoktatásba jelentkezők lakóhelyére vonatkozó adatok kistérségek szerint érhetőek el legalacsonyabb szinten. Bár a kistérségeket közigazgatási szempontból 2013-tól a járási rendszer váltotta fel, társadalomstatistikai nézőpontból továbbra is jelentőséggel bírnak, hiszen a Felvinél a kistérség a legalacsonyabb szintű egység, melyre vonatkozóan a felsőoktatásba jelentkezők lakóhelye elérhető.

A kistérségeket (N = 176) a 2019-es általános felvételi eljárásban az 1000 lakosra jutó jelentkező alapján kvintilisek szerint közel egyenlő nagyságú csoportokba sorolva a felsőoktatásba jelentkezők számának 2019 és 2020 közötti visszaesése legkevésbé a legelső és a legfelső kvintilist érintette, legjelentősebben pedig a második és harmadik kvintilist. Elmondható tehát, hogy azokon a területeken, ahol az 1000 lakosra jutó felsőoktatásba jelentkezők száma a legalacsonyabbak vagy a legmagasabbak közé tartozott 2019-ben, kisebb mértékű volt a jelentkezések visszaesése 2019 és 2020 között. Amennyiben mindezt összekötjük a minimumponthatár és a kötelező emelt szintű érettségi bevezetésével, feltételezhető, hogy azokon a területeken, ahol a lakosság számára a felsőoktatás korábban sem volt igazán alternatíva, a bevezetett szigorítások sem bírtak nagy elretentő erővel. Azon kistérségekben pedig, ahol korábban is nagyon magas volt az érdeklődés a lakosok körében a felsőoktatási képzések iránt (vagyis az 1000 lakosra jutó jelentkező

alapján a legfelső kvintilisbe tartoztak), kisebb mértékű volt a visszaesés is, vagyis ezen térségekben a potenciális jelentkezőket nem tántorítottak el a változások.

Egy másik szempont mentén való csoportosítás, a kistérségek általános fejlettségi mérőszámai tekintetében is megfigyelhetők különbségek a felsőoktatási jelentkezések 2020-as visszaesését illetően. A Polónyi (2018) vizsgálatával való összehasonlíthatóság érdekében a Központi Statisztikai Hivatal 2008-as besorolása alapján a leghátrányosabb helyzetű 40 kistérség, a legfejlettebb 41 kistérség és az egyik csoportba sem tartozó kistérségek három csoportja lett elkülönítve. A csoportosítás alapját ebben az esetben nem korábbi felvételi statisztikák, hanem gazdasági-társadalmi mérőszámok képezik.¹

Elmondható, hogy 2015 és 2019 között az általános felvételi eljárásban jelentkezők számának átlagos összetett éves növekedési üteme a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben valamelyest meghaladta a másik két csoport átlagát, azonban a 2019 és 2020 közötti visszaesés sokkal nagyobb mértékben érintette ezt a csoportot, mint a legfejlettebb kistérségeket (3. táblázat), ezáltal a korábbi (gyenge) konvergencia megtorpant. Sőt, potenciálisan tovább erősíti a területi-társadalmi egyenlőtlenségeket, hiszen a 2020 és 2021 közötti igen mérsékelt emelkedés arra enged következtetni, hogy a hátrányos helyzetű kistérségek esetén tartós maradhat a jelentkezőszámok visszaesése.

Míndez arra utal, hogy a kistérségek társadalmi-gazdasági jellemzői összefügghetnek azzal, hogyan reagálnak a potenciális felvételizők a jogszabályi változásokra. Az aggregált adatok arra utalnak, hogy a hátrányosabb helyzetű térségekből származókat érzékenyebben érintették a szigorúbb követelmények, és ezeken a területeken nagyobb mértékben lépett életbe előzetes önszelekció. A lakókörnyezet egyéni motivációkra, percepciókra gyakorolt hatását azonban egyéni szintű adatok segítségével lehetne részleteiben megérteni.

3. táblázat. Felsőoktatási jelentkezőszám változása a kistérségek egyes csoportjaiban

	Összetett éves növekedési ütem 2015 és 2019 között			Változás 2019 és 2020 között			Változás 2020 és 2021 között		
	Jelentkezők/Összesen	Jelentkezők/A[O]N	Jelentkezők/Állami	Jelentkezők/Összesen	Jelentkezők/A[O]N	Jelentkezők/Állami	Jelentkezők/Összesen	Jelentkezők/A[O]N	Jelentkezők/Állami
Leghátrányosabb helyzetű 40 kistérség	3,7%	2,3%	3,3%	-25,0%	-25,6%	-23,9%	9,2%	6,0%	8,7%
Legfejlettebb 41 kistérség	2,4%	2,7%	2,5%	-18,2%	-17,0%	-16,5%	10,0%	4,7%	9,3%
Egyik csoportba sem tartozó kistérségek (N = 95)	1,8%	1,1%	1,5%	-20,8%	-20,3%	-19,3%	10,1%	3,3%	9,4%

Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statistikai/ alapján saját számítások, utolsó letöltés: 2021. 09. 30.

Összegzés

A tanulmány a felsőoktatási jelentkezőszámok 2019-et követő visszaesését elemzi a felsőoktatás egyes szegmenseiben, összevetve az érettségizők számának változásával. Az elemzés célja feltárni, hogy a felsőoktatásba jelentkezők számát jellemző dinamika összefüggésbe hozható-e az elmúlt évek jogszabályi és intézményi változásaival.

Az eredmények arra utalnak, hogy az emelt szintű érettségi követelménye és a minimumponthatár emelkedése hatással lehetett a felsőoktatási jelentkezőszámok 2020-as visszaesésére, mivel a visszaesés legerőteljesebben a közvetlenül az érettségit követő szegmenseket, különösképp az alapképzéseket érintette, miközben nem mutat összefüggést az érettségizők számának változásával. Az emelt szintű érettségi követelménye ezáltal tovább növelheti a gimnáziumi és szakgimnáziumi tanulók közti különbségeket a felsőoktatási továbbtanulás tekintetében. Továbbá a kistérségi szintű adatok arra utalnak, hogy a felvételi követelmények változása mélyítheti a területi-társadalmi egyenlőtlenségeket. A 2021-es általános felvételi eljárás adatai azt mutatják, hogy a jelentkezők számának 2020-as, alacsony bázisához képest megfigyelhető növekedés nem kompenzálja a 2019–2020 közötti csökkenést. Kérdés azonban, hogy az évek során az emelt szintű érettségi követelményének utólagos teljesítésével megfigyelhető lesz-e az „elveszett” jelentkezők visszatérése a felsőoktatásba, vagy a 2019-es jelentkezőszámokhoz képest tartósan elmarad majd a felsőoktatásba felvételizők száma.

A kistérségi adatok alapján egyelőre az látszik, hogy a leghátrányosabb kistérségekben lassabb lehet a visszatérés – ha egyáltalán – a követelmények szigorítása előtti időszak szintjére. Továbbá hasonló mondható el a képzési területek közül a pedagógusképzés, a műszaki és informatika képzésről is. A pedagógusképzés esetén ez azért különösen érdekes, mert a következő években egyre nagyobb pedagógus kohorszok mennek nyugdíjba, akiket pótolni kellene. A műszaki és informatikai területekre korábban jellemző magas lemorzsolódási arányok alapján azonban felmerülhet, hogy összességében ezeken a területeken nem feltétlen lesz alacsonyabb

az oklevéllel rendelkezők aránya, amennyiben a magasabb belépési küszöb mellett bekevert hallgatók körében később alacsonyabb lesz a lemorzsolódók aránya.

A felsőoktatási jelentkezések folyamatainak mélyebb megértéséhez feltétlenül az egyéni szintű motivációk és mérlegelési szempontok felmérése és a következő néhány év megfigyelése szükséges, amely megmutathatja, hogy az azonosított jelenségek, tendenciák valóban hosszú távúnak bizonyulnak-e. Felmerülhet, hogy a kevesebb jelentkező és felvételt nyert hallgató javítja-e a jövőben a lemorzsolódási arányt, vagy nem lesz hatással az oklevél megszerzésére. Felvetődik továbbá, hogy a korábban az alacsonyabb

Az eredmények arra utalnak, hogy az emelt szintű érettségi követelménye és a minimumponthatár emelkedése hatással lehetett a felsőoktatási jelentkezőszámok 2020-as visszaesésére, mivel a visszaesés legerőteljesebben a közvetlenül az érettségit követő szegmenseket, különösképp az alapképzéseket érintette, miközben nem mutat összefüggést az érettségizők számának változásával. Az emelt szintű érettségi követelménye ezáltal tovább növelheti a gimnáziumi és szakgimnáziumi tanulók közti különbségeket a felsőoktatási továbbtanulás tekintetében. Továbbá a kistérségi szintű adatok arra utalnak, hogy a felvételi követelmények változása tovább mélyítheti a területi-társadalmi egyenlőtlenségeket. A 2021-es általános felvételi eljárás adatai azt mutatják, hogy a jelentkezők számának 2020-as, alacsony bázisához képest megfigyelhető növekedés nem kompenzálja a 2019–2020 közötti csökkenést.

pontszámmal és emelt szintű érettségivel nem rendelkező felvételizőkre alapozó szakok és intézmények tervezik-e valamilyen módon orvosolni a csökkenő jelentkezőszámot. Továbbá egyéni szintű felmérések képesek választ adni arra, hogy saját bevallásuk szerint elrettentő szempontként élnek-e meg az érettségiző diákok az emelt szintű érettségi követelményét, és e tekintetben megfigyelhetőek-e különbségek köztük családi háttérük és lakóhelyük szerint. Ezenfelül kérdés, hogy a korábban érettségizett, emelt szintű érettségivel nem rendelkező felnőttek körében az emelt szintű érettségi követelményének jelenleg megfigyelhető visszatartó hatása a felsőoktatási tanulmányok mérlegelésére változik-e idővel; illetve, hogy ezt a jelenséget felismerve az oktatás- (vagy foglalkoztatás-)politika tesz-e olyan lépéseket, amelyek támogatják a továbbtanulni szándékozó felnőtteket az felsőoktatásba való bekerüléshez szükséges szigorúbb követelmények teljesítésében.

Irodalomjegyzék

- Boudon, R. (1974). *Education, opportunity, and social inequality: Changing prospects in Western society*. Wiley.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. Sage.
- Breen, R. & Goldthorpe, J. H. (1997). Explaining Educational Differentials towards a Formal Rational Action Theory. *Rationality and Society*, 9(3), 275–305. DOI: [10.1177/104346397009003002](https://doi.org/10.1177/104346397009003002)
- Declercq, K. & Varga Júlia (2018). Horizontális nemis szegregáció a felsőoktatásban – STEM-jelentkezők. In Fazekas Károly & Szabó-Morvai Ágnes (szerk.), *Munkaerőpiaci Tükör*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet. 114–121.
- Demcsákné dr. Ódor Zsuzsanna & Huszárik Péter (2020.01.27.). *Lemorzsolódási vizsgálatok a felsőoktatásban*. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/felsooktatasi/projektek/fir/EFOP345_FIR_LEMORZSOLODAS_VIZSGALAT_tanulmany.pdf Utolsó letöltés: 2021. 11. 27.
- EduLine (2013. 01. 29.). *Ilyenek lesznek az óraszámok az új kerettantervek bevezetése után*. https://eduline.hu/kozoktatasi/uj_kerettantervek_kozoktatasi_tantargyak_ora_BO74EW Utolsó letöltés: 2022. 01. 03.
- European Commission. Directorate General for Education, Youth, Sport and Culture. (2020). *Education and training monitor 2020: Hungary*. Publications Office. DOI: [10.2766/984100](https://doi.org/10.2766/984100)
- Eurostat (2021.10.18.). *Population by educational attainment level, sex and age (%) – main indicators*. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_03&lang=en Utolsó letöltés: 2022. 01. 03.
- Fehérvári Anikó (2014). A felsőoktatási szakképzés első éve. *Felsőoktatási Műhely*, 1, 65–77.
- Felsőoktatási Modellváltás (é. n.). <https://modellvaltas.kormany.hu/index> Utolsó letöltés: 2021. 10. 20.
- Fórray R. Katalin & Híves Tamás (2013). Az iskolázottság térszerkezete, 2011. *Educatio*, 22(4), 493–504.
- Furlong, A., Biggart, A. & Cartmel, F. (1996). Neighbourhoods, opportunity structures and occupational aspirations. *Sociology*, 30(3), 551–565. DOI: [10.1177/0038038596030003008](https://doi.org/10.1177/0038038596030003008)
- Garai Orsolya & Kiss László (2014). Eurostudent V – magyarországi eredmények. In Kiss László (szerk.), *A felsőoktatás szociális dimenziója A Eurostudent V magyarországi eredményei*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 5–26.
- Harkányi Ádám Máté (2018). Lemorzsolódás a műszaki képzési területen a 2016-os Felsőoktatási Pályakövetés kutatás alapján. *Felsőoktatási Elemzési Jelentések*, 2(3), 15–18.
- Híves Tamás & Kozma Tamás (2014). Az expanzió vége. *Educatio*, 2, 239–252.
- Hörich Balázs (2019). Tanulási utak a társadalmi háttér függvényében. *Educatio*, 28(4), 659–682. DOI: [10.1556/2063.28.2019.4.2](https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.4.2)
- Józsa Gabriella (2020). Lemorzsolódási kockázat és jelentkezés a felsőoktatásba. *Képzés és Gyakorlat*, 18(1–2), 55–66. DOI: [10.17165/TP.2020.1-2.5](https://doi.org/10.17165/TP.2020.1-2.5)
- Keller Tamás (2020). *A hallgatói jellemzők feltárása érdekében adminisztratív adatösszekapcsoláson alapuló adatbázis elemzése*. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/felsooktatasi/projektek/Kompetenciameres_eredmenyek/EFOP345_Adminisztrativ_adatosszekapcsolas.pdf Utolsó letöltés: 2021. 12. 01.
- Lannert Judit (2004). Pályaválasztási aspirációk. *PhD-értekezés*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Szociológia Doktori Iskola, Budapest.
- Lannert Judit & Holb Éva (2020). Jó pap holtig tanul, avagy a PIAAC felnőtt írásbeliség vizsgálat tanulságai. In Kolosi Tamás, Szelényi Iván & Tóth István

György (szerk.), *Társadalmi Riport 2020*. TÁRKI Zrt. 221–243.

OECD (2019). *Skills Matter: Additional Results from the Survey of Adult Skills*. OECD. DOI: [10.1787/1f029d8f-en](https://doi.org/10.1787/1f029d8f-en)

OECD (2021). *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*. OECD DOI: [10.1787/b35a14e5-en](https://doi.org/10.1787/b35a14e5-en)

Oktatási Hivatal (é. n.). *Felsőoktatási felvételi tájékoztató*. ARCHÍV: 2020. szeptemberben induló képzések. https://www.felvi.hu/felveteli/jelentkezés/korabbi_elj_archivum/felveteli_tajekoztatok/FFT_2020A/tartalomjegyzek Utolsó letöltés: 2021. 10. 20.

Polónyi István (2014). A felsőoktatási továbbtanulás kistérségi összefüggései. *Iskolakultúra*, 24(5), 3–17.

Polónyi István (2018). Felsőoktatási hallgatók bekerülési esélyei a hátrányos helyzetű kistérségekből. *Statisztikai Szemle*, 96(10), 1001–1019.

Polónyi István (2020). Harmadik csapás: A felsőoktatási felvételi ingadozásai – avagy az oktatáspolitikai társadalomismeretének hiánya. *Iskolakultúra*, 30(10), 25–37. DOI: [10.14232/iskult.2020.10.25](https://doi.org/10.14232/iskult.2020.10.25)

Róbert Péter (2000). Bővülő felsőoktatás: Ki jut be? *Educatio*, 9(1), 79–94.

Szemerszki Marianna (2014). A középiskolából a felsőoktatásba Jelentkezési és felvételi tendenciák. *Felsőoktatási Műhely*, 1, 47–63.

Vanó Renáta (2019. 05. 14.). *A felsőoktatási hallgatók szociális helyzete – A felsőoktatási életút és a gyermekkori szociális helyzet összefüggései*. Powerpoint prezentáció. Oktatási Hivatal. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/felsooktatasi/projektek/szocdim/EFOP345_SZOCDIM_zarokonferencia_drVanoRenata.pptx Utolsó letöltés: 2021. 12. 02.

Varga Júlia (2010). Mennyit ér a diploma a kétezres években Magyarországon? *Educatio*, 19(3), 370–383.

Melléklet

Felvételizők száma életkoruk szerint

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Teljes jelentkezőszám							
Nem ismert	12448	12577	11642	12268	13714	11774	12476
19	24158	23735	22746	23517	25538	22271	23371
20-21	21376	22378	21318	21892	22177	17552	18864
22-23	15761	15541	14307	14127	14077	11692	12252
24-26	12564	13738	12841	12116	11866	9724	10773
27-	19339	23250	23014	23780	24661	18445	24145
Alap- és osztatlan képzés, nappali munkarend							
Nem ismert	11924	11953	11226	11838	13272	11870	11870
19	22938	22518	21666	22406	24366	22004	22004
20-21	18058	18927	18283	18527	18741	15715	15715
22-23	6027	6171	6159	6043	6023	4527	4527
24-26	3205	3641	3670	3251	3261	2675	2675
27-	1968	2517	2620	2643	2796	2806	2806

¹ A besorolás a kistérségek egyes gazdasági (pl. A működő gazdasági szervezetek 1000 lakosra jutó száma), infrastrukturális (pl. A szélessávú internet előfizetők 1000 lakosra jutó száma), társadalmi (pl. Az egy állandó lakosra jutó szja-alapot képező jövedelem, Ft), szociális (pl. A 18-x éves, legalább középiskolai érettségivel rendelkezők aránya) és foglalkoztatási (pl. Tartósan – legalább 12 hónapja folyamatosan – nyilvántartott álláskereső aránya a munkaképes népességből, %) mutatóin alapult (részletes listáért lásd Polónyi, 2014, 16.).

Absztrakt

A tanulmány makroszintű statisztikai adatok segítségével vizsgálja a 2015–2021 közti időszak felsőoktatási felvételi jelentkezéseinek alakulását. Az elemzés elsősorban arra koncentrál, hogy a felsőoktatás mely szegmenseit érintette legérzékenyebben a jelentkezőszám 2020-ban megfigyelhető visszaesése, és hogy a 2021-es általános felvételi eljárásban sikerült-e a negatív tendenciát megállítani vagy visszafordítani. A tanulmány körbejárja, megfigyelhetőek-e olyan mintázatok, összefüggések az adatokban, melyek arra engednek következtetni, hogy a felvételi eljárást érintő szigorítások és az intézményi átalakulások szerepet játszhattak a felsőoktatási jelentkezőszám 2019-et követő visszaesésében. Az eredmények nem alkalmasak az egyéni szintű döntési mechanizmusok feltérképezésére vagy oksági következtetések levonására, azonban arra utalnak, hogy a szigorítások hozzájárultak a csökkenéshez. A jelentkezések visszaesése ugyanis különösen jelentős volt a felsőoktatás belépő szintjein, az alap- és osztatlan képzések esetén, továbbá súlyosabban érintette az általában kisebb belépési küszöbvel rendelkező képzéseket. A kistérségi szintű adatok arra utalnak, hogy a jelentkezések csökkenése területi egyenlőtlenségek növekedésével is együtt jár. Mindezek tükrében érdemes lehet egyéni szintű adatokon felmérni a középiskolás korosztály továbbtanulási döntéseit meghatározó tényezőket, különös tekintettel a családi háttér és a jogszabályi változások hatásának összefüggéseire.